

تصویب قانون اساسی مشروطیت ایران

۸ شهریور ۱۳۹۴ ساعت ۱۷:۵۰

یکی از مواردی که در تاریخ معاصر ایران اهمیت زیادی دارد انقلاب مشروطه و پیروزی آن و در پی آن تشکیل مجلس و ایجاد قانون اساسی است؛ انقلابی که اختیارات شاه را محدود می‌کند و جنبه‌ی الهی سلطنت را به زیر سؤال می‌برد.

ایرانیان از این دوره به بعد، پا بر روی اعتقاد سنتی خود می‌گذارند. زیرا از دوران باستان، یعنی حدود ۲۵۰۰ سال ایرانیان بر این عقیده اند که سلطنت و پادشاهی موهبتی است الهی و از طرف خدا این عنوان به شخص شاه داده شده است. البته قانونی که در پی پیروزی انقلاب مشروطه ایجاد می‌شود به تقلید از قانون اروپا است. زیرا قانون ترجمه شده‌ی بلژیک و فرانسه به عنوان قانون اساسی ایران قرار می‌گیرد که خود دچار مشکلاتی است. این مسئله سبب می‌شود تا متممی برای آن نوشته شود. این متمم خود باعث مشکلات و اختلافاتی بین بزرگان و علماء کشور می‌شود. با این وجود این انقلاب و قانون سبب می‌گردد تا در ایران نظامی نو ایجاد شود.

در اواخر دوران حکومت مظفرالدین شاه به دنبال انتشار خبر مهاجرت علما و تجمع مردم در سفارت انگلیس، شورش‌های پراکنده‌ای در نقاط مختلف کشور شکل گرفت و همین امر باعث شد که شاه به وحشت بیافتد و دولت را مامور برگزاری انتخابات و تشکیل مجلس شورای ملی کند. یکی از اساسی‌ترین بنیان‌های نهضت مشروطیت، تأسیس مجلسی بود که نمایانگر خواست و اراده مردم و مشارکت سیاسی آنان بود. مؤلف نقش رهبری در نهضت مشروطه، آورده است که؛ دستخطی که توسط مظفرالدین شاه جهت استقرار آن صادر شد و تشکیل مجلس شورای اسلامی را داد حاکی از نقش روحانیت بود که بعدها این مجلس به مجلس شورای ملی تغییر نام یافت. در تعریف مجلس باید گفت که «مجلس به مجمعی مرکب از نمایندگان برگزیده ملت اطلاق می‌گردد که براساس اصول تفکیک قوا به منظور مشورت و تصمیم‌گیری در امور کشور و نیز تصویب قوانین و نظارت بر قوه مجریه گرد هم می‌آیند» مجلس در مجموعه نهادهای سیاسی مهمترین ابزار سیاست است که به مثابه یک نیروی متعادل کننده از ستیزه‌های اجتماعی، سیاسی می‌کاهد. مطالبات ملی را در مسیر مشخص و قانونی به پیش می‌برد و زیاده روی دولت را مهار می‌کند و در عین حال اقتدار آن را توجیه می‌کند. این همان جنبه‌ی سلبی و ایجابی مجلس را توجیه می‌کند.

از آنجا که اساس حکومت و بنیادهای قدرت از ملت و اراده‌ی عمومی ناشی می‌شود و این اراده در مجلس تجلی می‌یافت، بنابراین مجلس نماد واقعی نظام مشروطه تلقی می‌شود و مهمترین و مردمی‌ترین رکن آن بود. زیرا صدور فرمان مشروطه و تغییر رژیم سیاسی ایران، شور و هیجان فوق‌العاده در میان آزادی‌خواهان و ملیون و مشروطه‌طلبان بوجود آورد. در ۱۳ مرداد

۱۲۸۵ هـ فرمان شاهانه در موافقت با تشکیل مجلس صادر شد. اما میلیون آن را نپذیرفتند زیرا عبارت ملت ایران در آن نیامده بود. روز بعد اعلامیه‌ی دیگری صادر شد که عبارت افراد ملت در آن گنجانده شده بود، اما مجمع جدید را مجلس شورای اسلامی نامیده بود که دوباره مورد اعتراض قرار گرفت و نام مجلس به مجلس شورای ملی تغییر یافت.

سرانجام روز یکشنبه، ۱۸ شعبان ۱۳۲۴ قمری مجلس شورای ملی با حضور وزیران و نمایندگان سیاسی خارجی و طباطبایی و بهبهانی و چند تن دیگر از علما و مجتهدین تهران در کاخ گلستان بوسیله‌ی مظفرالدین شاه رسماً افتتاح شد. این مجلس قدرت سلطنت را بسیار کاهش داد و وزیران را در برابر نمایندگان مجلس مسؤول و پاسخگو شناخت. در پی این اتفاقات، دولت و مجلس قانونی را تدوین کردند که شامل ۵۱ ماده بود و بیشتر به طرز کار مجلس شورای ملی و مجلس سنا مربوط می‌شد و به همین دلیل در آغاز به «نظامنامه» نیز مشهور شد. این قانون در سال ۱۲۸۵ شمسی برابر با ۱۳۲۴ قمری از طرف مظفرالدین شاه تصویب و امضا شد و شاه ده روز پس از امضای قانون اساسی درگذشت. بخشی از متن این فرمان چنین است:

«... از این تاریخ معین و مهیا خواهد نمود که به صحنه ملوکانه رسیده و بعون الله تعالی مجلس شورای ملی مرقوم که نگهبان عدل است افتتاح و به اصلاحات لازمه امور مملکت و اجراء قوانین شرع مقدس شروع نماید و نیز مقرر می‌داریم که سواد دستخط مبارک را اعلان و منتشر نمایند تا قاطبه اهالی از نیات حسنه ما که تماماً راجع به ترقی دولت و ملت ایران است کامیابی مطلع و مرفه‌الحال مشغول دعاگویی دوام این دولت و این مجلس بی‌زوال باشند.

در قصر صاحبقرانیه به تاریخ چهاردهم جمادی الثانیه ۱۳۲۴ هجری در سال یازدهم سلطنت ما».

قانون اساسی ایران در واقع نتیجه خواست مردمی بود که از فشار استبداد به تنگ آمده و به همین دلیل خواستار مشخص شدن حوزه عملکرد قدرت بودند. با تاسیس چنین قانونی در کشور که مبنای آن قانون اساسی فرانسه بود، تفکیک قوا به تصریح مورد لحاظ قرار گرفته بود، با این حال چون نظامنامه بعد از موفقیت شروط خواهان در گرفتن فرمان مشروطه و با عجله تهیه شده بود، در متن آن ذکری از حقوق ملت و سایر ترتیبات مربوط به رابطه اختیارات حکومت و حقوق ملت نبود. این چنین بود که مدتی بعد متنی با عنوان متمم قانون اساسی تهیه شد، از تصویب مجلس گذشت و محمدعلی شاه نیز آن را در ۱۴ مهر ۱۲۸۶ خورشیدی (۲۹ شعبان ۱۳۲۵ قمری) امضا کرد و رسمیت بخشید. البته پس از آن نیز در چند نوبت با تشکیل مجلس مؤسسان برخی از مواد این قانون تغییر کرد. نظامنامه و متمم آن به انضمام تغییراتی که بعدها در آن صورت گرفت، همان قانونی بود که تا سال ۱۳۵۷ که حکومت مشروطه در ایران از میان رفت، به قانون اساسی مشروطه ایران مشهور بود.

منابع:

۱- اکبرزاده، نقش رهبری در نهضت مشروطه، ملی نفت و انقلاب اسلامی، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۸۰.

۲-ملائی توانی، مشروطه و جمهوری، تهران: گستره، تهران، ۱۳۸۱.

۳-شمیم، ایران در دوره سلطنت قاجار، تهران: مدبر، ۱۳۸۴.

۴-آفاری، انقلاب مشروطه ایران، ترجمه رضا رضایی، تهران: بیستون، تهران، ۱۳۷۹.

۵-کسروی، تاریخ مشروطه ی ایران، تهران: نگاه، ۱۳۸۲.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۳۱۳۹۷/ایران-مشروطیت-اساسی-قانون-تصویب>